

**INSTITUTIONEN FÖR
KULTURVETENSKAPER**

BESÖKARES MENINGSSKAPANDE PÅ VÄRLDSKULTURMUSEET

Förhållandet mellan besökare, tema och föremål i
utställningen Korsvägar

Frida Berntson

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Kultur kandidatprogram KP1125
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2017
Handledare:	Olga Nikolaeva
Examinator:	Åsa Andersson

Abstract

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Program och/eller kurs: Kultur kandidatprogram KP1125
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT 2017
Handledare: Olga Nikolaeva
Examinator: Åsa Andersson
Nyckelord: museum, exhibition, meaning-making, visitor study, objecthood

Sammanfattning: The purpose of this paper is to study the exhibition *Korsvägar* at the Museum of World Culture and with a visitor-perspective see how the theme and objects of the exhibition take form for the visitors. To study this I am using different concepts and especially *re-socialization* of objects at museums. My research questions explore how the exhibition is presented, what relation the visitors have with the exhibition and objects and also if they have a will to change their lives after experiencing the exhibition.

To answer my research questions I have analyzed the texts in the exhibition and interviewed visitors after they have experienced the exhibition. From the interviews and the theoretical perspective of cultural studies professor Tony Bennett, I found that the presentation of objects and texts have a big impact on visitors' experience. The visitors conform to the museum's facts, but they do not necessarily have a will to change their lives accordingly to what the exhibition's agenda might say.

Tack: Till medverkande intervjupersoner och alla som hjälpt mig i arbetet med denna uppsats.

Innehållsförteckning

Inledning	5
Introduktion	5
Syfte och frågeställningar	6
Beskrivning av utställningen	6
Teori och begrepp	8
Museer som laboratorier	9
Cultural objecthood	10
Omsocialisering	11
Governmentality och diskurs	11
Kritik	12
Metod, material och avgränsningar	12
Intervjuer och transkribering	14
Textanalys och diskursbegreppet	15
Avgränsningar	16
Tidigare forskning	17
Etiska hänsynstaganden	18
”Give me a museum and I will change society”?	19
Utställningstexter – känslor och styrning	19
Relationen mellan föremål och <i>disconnected diversities</i>	21
Text, känslor och social styrning	21
Diskurs i utställningstexterna och begreppet antropocen	22
Besökarens upplevelse och perspektiv	23
Mötet med utställningen	23
Föremålens betydelse för besökaren	26
Relationen mellan besökare och föremål	29
Engagemang och en vilja till förändring?	31
Engagemangsmodell	32
Museer som förändringsmaskinerier	33
Slutdiskussion	36
Referenslista och bilagor	38

Otryckta källor	38
Tryckta källor	38
Bilagor	40
Karta över Korsvägar	40

Inledning

Introduktion

Världskulturmuseerna är extremt politiserade. På exempelvis Metropolitan i New York eller British Museum finns styrelser med fackkunskap som kan hindra politiska nycker. I Sverige räcker det med en minister för att förstöra generationer av arbete.¹

Citatet är hämtat från Ola Wongs krönika från den 8 september 2016 som sparkade igång den kanske största kulturdebatten under 2016; museidebatten. En debatt om framförallt Världskulturmuseernas uppdrag från kulturdepartementet fortlöpte under hela hösten och även in i 2017. Museerna, dess syften, arbete och påverkan socialt är något som många anser viktigt och betydelsefullt. Sömniga museer var inte ett begrepp man använde under denna period. Museers inverkan på samhället och individerna som besöker dem är fortfarande viktigt och relevant idag.

Jag har sedan barnsben varit intresserad av museer och konstgallerier. Efter att ha blivit medsläpad av mina föräldrar på konstrundor växte till slut ett eget personligt intresse fram för kultur och kulturarv.

När jag besökte Världskulturmuseet och utställningen Korsvägar funderade jag över hur den tematiska utställningsformen och hur museet presenterar utställningen nådde ut till besökare. Hur upplever människor en utställning och hur relaterar de till den? Jag funderade över hur besökare gör mening i Korsvägar och hur relationen mellan föremålens presentation, utställningens tema och besökarna ser ut. Besökarstudier på museer är ganska ovanliga i Sverige men vanligare utomlands med forskare som John H. Falk och forskarparet Doering & Pekarik. I Sverige har forskaren Eva Insulander studerat besökare på Historiska Museet. Dessa forskare pratar ofta om tillfredsställelse, lärande eller orsak till museibesök i besöksforskningen. Jag är på grund av mitt kulturvetenskapliga perspektiv mer intresserad av besökarnas upplevelser, känslor och tankar kring sitt besök; vad betyder besöket för dem och hur ser deras förhållande till utställningen ut? Genom att zooma in på detta sätt och analysera det lilla i det stora kan också större perspektiv problematiseras. Forskaren Tony Bennett skriver om hur föremål omsocialiseras i utställningar på museer för att forma en viss ordning

¹ Ola Wong | ola.wong@svd.se, "Regeringen förvandlar museer till propagandacentraler", *SvD.se*, åtkomstdatum 23 maj 2017, <https://www.svd.se/regeringen-forvandlar-museer-till-propagandacentraler>.

som syftar till att kontrollera och styra museibesökare.² Detta perspektiv finner jag intressant i förhållande till besökarnas upplevelse. Det är detta min uppsats kommer att handla om. Det skall också sägas att min studie ägde rum innan *Korsvägar* blev en större utställning den 8 april 2017, under min studie var *Korsvägar* mindre (se bilaga).

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att analysera utställningen *Korsvägar* på Världskulturmuseet och genom ett besökarperspektiv undersöka hur förhållandet mellan föremål och tema uttrycker sig i utställningen. Centralt begrepp i undersökningen är hur föremål i museers samlingar *omsocialiseras** i utställningar för att passa en viss social agenda. För att undersöka detta utgår jag från dessa frågeställningar:

- Hur presenterar Världskulturmuseet utställningen *Korsvägar*?
- Vad får utställningen *Korsvägar* och dess föremål för central mening för besökarna och hur relaterar besökarna till föremålen?
- Instiftas en vilja om social förändring hos besökarna genom utställningen?

Beskrivning av utställningen

Utställningen *Korsvägar* befinner sig på fjärde våningen på Världskulturmuseet, efter att ha tagit hissen upp börjar utställningen i korridoren direkt till vänster (ett plank får utrymmet att kännas som en korridor, i kartbilagan är det den ljusblå A-delen som undersökts). I korridoren möter man första delen i utställningen som museet själva kallar zon A1 i sina digitala informationsplattor som finns på tre ställen i utställningen. Här finns en låg glasmonter med flytvästar, en blå båt bakom ett staket och några trästegar i hörnet bakom ett staket. Zon A1 är fokuserad på migration och medelhavet som gräns eller sammanlänkat kulturellt nav. Det är aktuellt och gripande, de tre textplakaten; en på väggen, en framför glasmontern och en framför båten beskriver migrationssituationen i Europa idag och föremålen är insamlade under 2000-talet. Ljuset i zon A1 är ganska mörkt med några spotlights på texterna och objekten och de mörka väggarna.

Zon A1 skulle kunna tolkas som en inledning till utställningen därför att resten av utställningen befinner sig i en kompakt avdelning som består av tre rum. Vid ingången till denna avdelning finns en vägg med utställningens namn, en inledande text med ord och

² Tony Bennett, "Civic laboratories", *Cultural Studies* 19, nr 5 (01 september 2005): 521–47, doi:10.1080/09502380500365416.

*Jag har valt att översätta begreppet från engelskans *re-socialization*.

symboler, detta står också på engelska (informationsdator och alla texter finns på engelska och svenska). Efter att ha kommit fram till väggen kan man gå vidare åt höger eller vänster, till vänster ligger ett rum som kallas zon A2. I detta rum finns sju separata monstrar och sex texter på väggarna. Den sammanfattande texten om zon A2 berättar om brist på vatten i världen och hur det kan komma att se ut i framtiden. I två av monstarna finns sammanlagt 82 olika kärl för vattensamling, här finns vattenflaskor från idag och tusenåriga gamla kärl från olika kulturer. I en annan monter vid samma vägg finns 13 flätade korgar. Mellan dessa monstrar står ett föremål som inte är inglasat, en modern uppfinning som heter Solvatten. På motsatt vägg finns tre monstrar med vattendunkar och dukar som samlats upp av en konstnär i Sonoraöknen mellan Mexiko och USA. De sex texterna kompletterar monstarna och det finns en informationsdator i rummet.

I texterna på väggarna nämns inga detaljer eller kontext till föremålen, exempelvis hur och varför de kom till museet, detaljer om vilken kultur föremålet kommer ifrån och vilken betydelse föremålet ursprungligen hade. För att få reda på mer om föremålen kan man som besökare klicka in sig på informationsdatorerna. Där finns ofta mer information om föremålet och dess ursprungliga funktion eller mening. På informationsskärmarna kan man klicka sig in på de olika zonerna i utställningen och sedan välja vilken monter man vill titta närmare på. Sedan kan man ytterligare välja att lära sig mer om varje objekt som har en egen informationssida med bilder på föremålet och även bilder på den information museet har om föremålet i sina arkiv. Men de gamla dokumenten kan vara svåra att läsa.

Rummet intill zon A2, som kallas zon A3, är ett öppet rum med sittplatser, böcker och ett interaktivt frågespel på golvet. Rummet har fönster från golv till tak åt söder och i mitten av fönstret löper ett band med ord på engelska och svenska som har med klimatförändringar att göra. I detta rum finns fyra texter på väggarna som tar upp termen antropocen. I rummet finns ett objekt, en bal med ekologisk bomull. Det interaktiva spelet består av olika påståenden om klimatförändringar och som besökare ska man välja om man tycker det är viktigt eller inte eller om man håller med eller inte.

Det sista utställningsrummet, zon A4, ligger intill zon A3. Här kommer man efter en liten uppförsbacke in till ett rum med åtta textplakat och sex monstrar. Här finns föremål som har kopplingar till vatten men som inte är vattenbehållare. Exempelvis finns en monter med hajtandssvärd från Kiribati, en monter med träskulpturer från ögruppen Guna Yala utanför Panamas kust och en monter med en ceremoniell fjäderprydnad från Brasilien. Stigande havsnivåer, smältande glaciärer och fiske är huvudteman i denna del av utställningen. Här är monstarna inte lika överfyllda och det finns monstrar med endast ett föremål. Här finns också

ytterligare en sittplats och ett porlande vattenljud hörs vid en av montrarna. Golvet är en mörk heltäckningsmatta och väggarna är mörkt marinblå och silverglittriga. När man som besökare lämnar zon A4 kommer man ut till zon A3 där man sedan fortsätter utåt till zon A1 och lämnar utställningen bakom sig. Denna beskrivning skrevs efter att jag själv besökt utställningen 22 januari 2017.

Teori och begrepp

För att studera förhållandet mellan utställningen Korsvägar, föremålen, och besökarna som upplever utställningen har jag valt att använda mig av kulturvetenskapliga forskaren Tony Bennetts teoretiska perspektiv om hur museer kan liknas vid laboratorier. Bennett skriver om detta i artikeln *Civic Laboratories: Museums, cultural objecthood and the governance of the social* från 2005. I artikeln har Bennet blandat perspektiv från aktör-nätverks-teori och science studies med Foucaults begrepp *governmentality*.³

Aktör-nätverks-teori, eller ANT, handlar om hur det sociala byggs upp av kopplingar mellan mänskliga- och ickemänskliga objekt, associationer, som skapar det sociala. Det sociala ska studeras utan förutfattade meningar enligt den kanske främsta företrädaren för ANT; sociologen och filosofen Bruno Latour.⁴ Det kanske absolut viktigaste inom ANT är synen på materialitet; objekt och föremål kan påverka människors handlingar precis lika mycket som andra människor i det sociala.⁵ Interaktion mellan föremål och människor sker hela tiden och detta påverkar människors meningsskapande.

Bennett använder sig också av perspektiv från science studies i sin artikel och framförallt begrepp från sociolog- och teknikprofessorn Karin Knorr Cetina. I kapitlet "What Is a Laboratory?" i boken *Epistemic Cultures: How the sciences make knowledge* skriver Knorr Cetina om hur laboratorier omkonfigurerar naturliga och sociala ordningar. Laboratorier är baserade på premissen om att föremål inte är fasta enheter eller måste bli förstådda "precis som de egentligen är", utan föremål kan tas ur en viss kontext, kanske dess ursprungliga härkomst eller en speciell händelse och studeras på nytt menar Knorr Cetina. Föremål sätts alltså in i en ny miljö som definieras socialt av relationerna mellan föremål och personer.⁶

Tony Bennett menar att museer kan liknas vid laboratorier i hur museer skapar och mobiliserar nya och särskilda former av *cultural objecthood* som styr det sociala på vissa sätt,

³ Bennett, "Civic laboratories", 521.

⁴ Bruno Latour, *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory* (Oxford: University Press, 2005), s. 5

⁵ Ibid.

⁶ Karin Knorr-Cetina, *Epistemic Cultures: How the Sciences Make Knowledge* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999), 26–27.

och i sättet som föremål på museer *omsocialiseras* för att passa in i en viss agenda. Att se museer som maskinerier inblandade i en slags kunskaps-och medborgerlig uppfostran är inget nytt, under slutet av 1800-talet var en av museernas stora uppgifter att utbilda och fostra medborgare, då framförallt den stora manliga befolkningen som precis fått rösträtt. Museer sågs som kunskapsbärare genom sättet att låta experter fostra befolkningen till goda medborgare. Kopplingen till laboratorier har med framgång tidigare gjorts till konstmuseer, men Bennett syftar till ett bredare perspektiv i sin teori med kombinationen av ANT och science studies där exempelvis olika museers processer kring skapandet av nya enheter genom samlingarna av heterogena föremål kommer fram i utställningar. Han lägger också fokus på relationer mellan olika föremål samt föremål och besökare, och hur det påverkar relationen mellan medborgare och experter som sedan tar form i social och medborgerlig styrning.⁷

Museer som laboratorier

Museer, likt laboratorier, förhåller sig inte till ”naturliga” föremål, föremål tas ur sin kontext, sin härkomst eller en specifik händelse som kopplats till föremålet. Dessa föremål stuvats sedan om för att passa i en temporär sfär tillsammans med andra föremål som bildar en ny social enhet. I museer bildas nya sociala krafter och verkligheter genom den expertis som finns där, och syftet är att utbilda, förändra men framförallt påverka besökarna i en social riktning. Museer har genom historien skapat och konstruerat nya entiteter som konsthistoria, förhistoria men kanske framförallt nationalistiska kulturarv för skapandet av en nationell identitet. Museer har fått i uppgift att utbilda vissa grupper av befolkningen, som arbetarklassen eller barn, och det är ett tydligt exempel på hur museer agerat socialt genom historien för att styra vissa grupper. Denna styrning påverkar även det sociala utanför museet genom hur människor förändrar sin verklighet utefter de sanningar de har mött på museet; styrningen blir samhällelig. Likheten till laboratorier blir också tydlig i hur båda institutionerna grundar sig på vetenskap och är teoretiska i grunden. Den vetenskapliga miljön bidrar till att påverka de sociala relationerna inom museets sfär, men den folkliga miljön som framförallt är tydlig på statliga och kommunala museer bidrar också till påverkan på det sociala.⁸

Ett exempel på hur museer manipulerar föremål för att skapa nya rörliga sanningar som resulterar i utformningen av nya sociala relationer är hur museer skapade ”kolonialismens sanning”. Museer visade upp föremål i utställningar för att skilja på det välkända, nära och

⁷ Bennett, ”Civic laboratories”, 522.

⁸ Ibid., 526.

moderna med det ”primitiva” och fjärran. På det sättet blev kolonialismen sedd på ett visst sätt hos befolkningen, och titulerat som sanning genom museets vetenskaplighet.⁹

Cultural objecthood

Bennett använder begreppet *cultural objecthood* på ett dynamiskt sätt då han ser till två olika aspekter av hur begreppet realiserar på museum. Det första handlar om arrangemanget av enskilda föremål som sätts ihop på museer och på vilka sätt dessa skapar abstrakta entiteter som exempelvis nationellt kulturarv. Fokus ligger alltså på hur kulturella institutioner producerar olika typer av objecthood vilka ses som produkter av de grupperingar av föremål som påverkar dem, istället för enkilda föremål. Exempelvis är föremål som klassas som biologiska eller ”naturliga” också uppfångade i olika typer av cultural objecthood precis som konstverk eller arkeologiska fynd, de är minst lika sociala! Dessa arrangemang av föremål som påverkar varje enskilt föremål kallar Bennett för *regimes of objecthood*. Dessa kan fungera som spelplaner i de processer där så kallade sociala kollektiv organiseras, och de kan handla om exempelvis klass, kön eller ras. Dessa påverkar sedan de krafter som bidrar till identitetsskapande.

Den andra aspekten av cultural objecthood är ett perspektiv där Bennett använder sig av Knorr Cetinas begrepp *epistemic objects*. Epistemic objects är föremål som skapas genom forskningsprocesser i laboratorieliknande miljöer och har komplexa, ofullbordade strukturer. Dessa föremåls strukturer bryts ned i och med vardagliga relationer med andra föremål och detta genererar en alltid pågående kreativ och intellektuell förbindelse. Med andra ord kan man säga att föremålen alltid bär på olika och flera kontexter; de är aldrig riktigt ”sig själva”. Denna föränderliga form hos föremålet producerar den kunskapslust som motiverar en forskningsprocess. Ett annat sätt att se på föremål är att se dem som stängda lådor, de är då mer oföränderliga och man ser dem från utsidan.¹⁰ Föremål på museer kan ha en komplexitet och föränderlighet likt epistemic objects genom vilken miljö av andra föremål föremålet befinner sig i och vilka relationer det har med exempelvis besökare. Det kan handla om vilken identitet som formas runt föremålet när det sätts in i vissa regimes of objecthood. Bennett nämner också hur föremål på museer kan förlora sin komplexitet när de kommer i kontakt med besökare då de används som ett enklare läromedel för att förmedla en viss sak i undervisande syfte. Ett sådant synsätt är intressant i kontext till min studie.

⁹ Ibid., 527.

¹⁰ Ibid., 529–30.

Dessa två aspekter av cultural objecthood gör att begreppet blir användbart, att både se till de abstrakta entiteter som föremål på utställningar kan skapa, och även de individuella föremålen och den kunskapssfokus som omger dem och hur detta påverkar föremålets karaktär och föränderlighet.

Omsocialisering

Föremål i museers samlingar blir omsocialiserade så att de kan fungera som verktyg i socialt handlande för medborgerliga ändamål. Museiföremålet är ett klassiskt exempel på ett objekt som är mobilt men också fixerat, det åtar sig nya funktioner och annat värde när det förflyttas mellan de olika delar i nätverket som det är kopplat till; olika utställningar på ett museum exempelvis. De är både mobila, stabila och kombinatoriska. Inget föremål har en statisk härkomstpunkt eller en definitiv betydelse. Metoder på museer genomsyras av fluiditet och ständig förändring genom hur relationerna mellan föremål och besökare ständigt ändras med nya utställningar som förmedlar olika saker.¹¹ Museer kallas för contact zones; platser för dialog mellan olika kulturer och fungerar som medel för att lyfta fram och hantera olika sociala grupperns identiteter. För att förklara begreppet lite enklare skulle man kunna säga att det handlar om när ett föremål antar nya former av cultural objecthood, inskriptioner kanske tas bort och föremålet får en ny mening och ny funktion. Begreppet omsocialisering kopplas därför till Bennetts huvudargument om hur museer påverkar social förändring i samhället och fungerar som reformativa apparater.

I sitt egna exempel på omsocialisering skriver Bennett om hur museer idag ofta skapar utställningar med föremål från olika delar av världen och olika tider för att gestalta universella mänskliga upplevelser, som sorg eller död, och detta leder till att utställningen består av en grupp *disconnected diversities*. Med denna form av objecthood menar Bennett att föremålen är fränkopplade från varandra, från historier som kopplar dem till varandra, och även från sina egna föregångna historier; de får en ny mening som är plattare. Museerna försöker tvinga fram samhörighet ur pluralism men det resulterar i en omkonfigurering av historiska hierarkier som berör olikhet och skillnad.

Governmentality och diskurs

När Bennett pratar om hur museer påverkar sociala fenomen och blir en reformativ apparat stödjer han sig på Foucaults begrepp *governmentality*. Detta begrepp introducerade Foucault med syftet att studera maktrelationer i samhället. Enligt Foucault produceras sanning av

¹¹ Ibid., 537–38.

kunskap och makt, och dessa tre begrepp måste ses som diskursiva. En diskurs är enligt Foucault kommunikation som involverar någon form av specialiserad kunskap. Diskurser i samhället existerar inte utan motdiskurser. Man skulle kunna säga att skillnaden mellan sant eller falskt skapas i konkurrens mellan diskurser. Den ”sanna” diskursen skapas genom kraften bakom vad som är rätt och maktmekanismerna bakom makten.¹² Governmentality används helt enkelt för att se maktrelationer och hur exempelvis befolkningen styrs. Bennett menar att han använder begreppet på ett så annorlunda sätt än Foucault hade tänkt sig att det borde klassas som post-Foucault. Han förklarar detta genom att gå in på hur museer inte helt kan överföras till text som man gör i en traditionell diskursanalys, utan museer består av komplexa sociala förhållanden mellan föremål, experter och besökare, och inte minst är alla museer väldigt olika där olika föremål resulterar i olika relationer.¹³

Kritik

Tony Bennett skriver själv om den kritik som riktas mot att likna museer vid laboratorier i sin artikel. Kritiker menar att museer räknas som mycket mer öppna nätverk än laboratorier, och kan därför inte jämföras på samma sätt. Museer har klassificerat och arkiverat samlingar till stor del och det är ingenting som sysselsätter på laboratorier, och även om museer kan ha en laboratorieliknande avdelning (konservering exempelvis) så menar kritikerna att man inte kan se hela museet som ett laboratorium. Men Bennett menar att man kan göra liknelsen ändå på grund av museets epistemologiska och medborgerliga natur och hur det konfigurerar och ändrar föremål.¹⁴ Jag förstår innebörden av kritiken mot Bennetts teoribildning men jag ställer mig bakom hans egna svar på kritiken. Jag anser att man kan likna museer vid laboratorier och jag hävdar att denna teoribildning passar bra för att analysera mitt material, både texter och intervjuer. Bennetts teori går att appliceras på väldigt olika material vilket visar på hur användbara begreppen är i museiforskning.

Metod, material och avgränsningar

För att besvara mina forskningsfrågor och undersöka hur utställningen Korsvägar presenteras, hur besökarna upplever utställningen och hur relationen mellan föremålen och besökarna ser ut har jag valt att använda mig av kvalitativa metoder. Kvalitativa metoder används för att studera samhällsfenomen och hur dessa påverkar människor; människan står i centrum. De

¹² Michel Foucault och Colin Gordon, *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977* (New York: Vintage Books, 20), 94–95.

¹³ Bennett, ”Civic laboratories”, 536.

¹⁴ Ibid., 526.

metoder som tillhör begreppet kvalitativa metoder är bland annat intervjuer, observationer och analys av texter. Genom dessa metoder samlar forskaren in empiriska data som sedan analyseras på olika sätt. Begreppet kvalitativa metoder har vuxit fram som en motpol till kvantitativa metoder vilket är orättvist eftersom de är väldigt olika och inte bör ställas mot varandra, men just nu finns det inget bättre begrepp att använda sig av. Kvalitativa metoder har använts sedan 1800-talet av samhällsforskare även om själva begreppet är nytt.¹⁵ Det finns några gemensamma drag hos all kvalitativ forskning. För det första är forskarrollen annorlunda, genom kvalitativa metoder kommer forskaren närmre människorna och miljöerna som studeras, vilket kan vara både positivt och negativt. Det finns en större flexibilitet genom kvalitativa metoder, analysen är annorlunda gentemot kvantitativa metoder eftersom analysverktyg och tillvägagångssätt oftast måste skräddarsys till varje studie. Kvalitativ forskning ställer också andra krav på trovärdighet och generaliserbarhet, kvantitativ forskning lutar sig mot en statistisk apparat.¹⁶

Genom att använda mig av kvalitativa metoder i min studie kommer jag närmre utställningen och besökarnas upplevelser till skillnad från om jag skulle använt mig av kvantitativa metoder. Frågeformulär, en typisk kvantitativ metod, kan vara användbara för att ta reda på generaliserbara frågor kring museibesökares ålder och utbildning, men inte deras personliga upplevelser på ett utförligt sätt.¹⁷

En besökares upplevelse och meningsskapande i en utställning består av enormt många faktorer: sinnesintryck, lösryckta tankar, känslor och samtal med en eventuell person man besöker utställningen tillsammans med. Det är omöjligt att som forskare förstå allt som besökaren upplever och känner, jag kommer aldrig att veta exakt hur besökaren upplevde utställningen. Därför är detta inte en studie i själva upplevelsen, utan en studie i besökarnas berättelser av sina upplevelser. Kritik mot detta skulle kunna vara att jag inte kommer åt besökarnas upplevelse tillräckligt nära. Men jag hävdar att berättandet, eller samtalet om ett möte med någonting, i detta fallet en utställning, är också en del av meningsskapandet. Här skall också sägas att kulturvetenskaplig forskning aldrig är slutgiltig, resultaten är en del av det man studerar och kan därmed påverka själva studien. Trots detta går det att nå trovärdiga forskningsresultat genom att tillskansa sig olika former av data som resulterar i ett mångfacetterat empiriskt material som analyseras.

¹⁵ Göran Ahrne och Peter Svensson, red., *Handbok i kvalitativa metoder*, 2., [utök. och aktualiserade] uppl (Stockholm: Liber, 2015), 9–10.

¹⁶ Ibid., 15.

¹⁷ Ahrne och Svensson, *Handbok i kvalitativa metoder*. s. 9

Intervjuer och transkribering

För att undersöka vad utställningen Korsvägar betyder för besökarna och hur relationen mellan besökare och föremål ser ut har jag valt att intervjua besökare. Genom en intervju begreppsliggör och organiserar besökaren sin upplevelse och det blir en tolkning av de känslor och tankar som besökaren upplevde i utställningen. Jag var intresserad av att minska min påverkan som forskare så mycket som möjligt vid intervjuerna, därför valde jag att endast intervjua besökare som redan besökt utställningen. Intervjuerna gick till på det viset att jag befann mig i museet och frågade besökare som sett Korsvägar om de var intresserade av att bli intervjuade under cirka 15 minuter, därefter gick vi till ett avskilt rum och ett frågeformulär användes för att ställa frågorna, men intervjuerna var semistrukturerade.

Jag valde att genomföra intervjuerna i direkt anslutning till besöket på museet därför att jag ville undersöka den direkta upplevelsen. Lärandeforskaren John H. Falk hävdar att en museiupplevelse tar tid att definitivt formas hos en besökare och att man bör undersöka detta först efter en längre tid.¹⁸ Jag ställer mig kritiskt till detta påstående. Jag hävdar att en museiupplevelse också sker i nuet och att det är minst lika intressant och viktigt att studera besökarnas upplevelse i direkt kontakt med utställningen. Dessutom är det lätt att besökaren glömmer lösryckta tankar och andra associationer man kan ha gjort i utställningen. Att intervjua besökarna på museet skulle kunna vara ett problem då det inte är en neutral miljö. Jag hävdar dock att detta inte har så stor betydelse för mitt material, mina intervjupersoner hade ingen personlig koppling till museet som byggnad.

Intervjuernas längd, 15-20 minuter, passade bra för att tala om utställningen och få besökare kunde tänka sig längre intervjuer då jag frågade om detta. Längre intervjuer passar bättre i forskning som är inriktad på intervjupersoners vardagliga liv eller livssituation¹⁹, för studier om en viss upplevelse behöver inte intervjun vara lång. Det finns fördelar med kortare intervjuer och de behöver inte resultera i ett mindre rikt material. Med kortare intervjuer fick jag en bra bild över mina intervjupersoners upplevelse, och mitt material blev mer sammansatt och enklare att analysera.

Jag intervjuade åtta personer och två av intervjuerna genomfördes i par. Jag hävdar att ett besök i en utställning är socialt, därför var det passande att låta de som gick ihop på utställningen även intervjuas ihop. Detta resulterade i intervjuer som inte bara blev en dialog mellan mig och intervjupersonen utan också intervjupersonerna sinsemellan med mig som

¹⁸ John H. Falk, *Identity and the Museum Visitor Experience* (Walnut Creek, Calif: Left Coast Press, 2009), 133–36.

¹⁹ Ulla Eriksson-Zetterquist & Göran Ahrne, ”Intervjuer,” i *Handbok i kvalitativa metoder*, red. Göran Ahrne & Peter Svensson (Stockholm: Liber, 2015), 38.

lyssnare. Att göra på detta sätt berikade mitt material och gjorde det bredare.

Jag spelade in mina intervjuer för att göra transkribering och tolkning bättre, och för att vara noggrann med mitt material. Jag var noga med att fråga om tillåtelse för inspelning och berätta för mina intervjupersoner att de kommer vara anonyma om de nämns i uppsatsen. Jag ville ha en blandad grupp intervjupersoner, därför såg jag till att intervjua personer i olika åldrar.

För att kunna analysera intervjuer behöver de transkriberas. Detta moment innebär alltid en tolkning från forskarens sida. Transkribering av intervjuer kan göras på en mängd olika sätt beroende på vilken slags analys man skall göra av materialet, fokus kan vara på pauser, tonfall och känslouttryck. Eftersom jag är intresserad av själva meningen i det som mina intervjupersoner berättar om har jag inte lagt större vikt vid de faktorerna. I transkriberingarna har jag skrivit ut vissa pauser och tonfall om det är relevant för betydelsen. Jag har också under transkriberingen tagit bort en del hummanden, upprepningar, utfyllnadsljud och rättat feluttalade ord för att göra intervjuerna mer läsliga där det inte påverkat innehållet. Mina intervjupersoner ska inte kännas igen i den slutgiltiga uppsatsen, så vissa saker som kan kopplas till en viss person har tagits bort då det inte påverkat innehållet. Alla intervjupersoner som omnämns i uppsatsen figurerar under pseudonym.

I förberedelsen för intervjuerna använde jag mig av Steinar Kvale och Svend Brinkmanns bok *Den kvalitativa forskningsintervjun*. I boken redogör författarna hur man bäst förbereder, genomför, transkriberar och analyserar kvalitativa intervjuer. Jag använde boken för att utveckla mitt frågeformulär och lära mig att hantera en intervjusituation som forskare.²⁰

Textanalys och diskursbegreppet

För att undersöka hur utställningen presenteras för besökarna har jag valt att analysera utställningstexter som finns i utställningen. Jag har valt ut sju texter totalt varav fyra är uppsatta i tre olika rum i utställningen, de resterande tre texterna fokuserade på specifika föremål. Jag valde texter från olika rum och med olika fokus för att få en bred bild av utställningen och en rättvis analys av presentationen.

Textanalys är ett diffust begrepp, i min definition av textanalys är jag inspirerad av Kristina Boréus kapitel om textanalys i Göran Ahrne och Peter Svenssons bok *Handbok i kvalitativa metoder* och boken *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* av Göran Bergström och Kristina Boréus. Boréus beskriver i *Handbok i*

²⁰ Steinar Kvale och Svend Brinkmann, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 3. [rev.] uppl (Lund: Studentlitteratur, 2014), 144.

kvalitativa metoder hur man som forskare bryter ner texten som ska analyseras och har ett visst antal frågor till texten, frågor som ”vad påstår texten?” och ”vad trängs undan eller görs illegitimt?”.²¹ Genom sådana analysfrågor får man en bild av textens syfte och kan sedan gå vidare med en djupare analys med hjälp av diskursbegreppet. Det finns i huvudsak tre olika angreppssätt i användandet av diskursbegreppet, jag syftar till att använda mig av Foucaults genealogiska definition. I detta perspektiv anses diskurser, diskursiva och sociala praktiker omfatta alla sociala fenomen och relationer.²² Göran Bergström och Kristina Boréus beskriver diskursbegreppet på detta sätt: ”*En diskurs kan beskrivas som ett regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra och som pekar ut vilka som har rätt att uttala sig med auktoritet.*”²³ Foucault menar att en sanningsdiskurs inte kan existera utan maktrelationer i det sociala. Makten kräver att vi alltid letar efter sanningen och därmed upprätthålls diskursen.²⁴ Att använda diskursbegreppet i analysen av utställningstexterna gjorde det möjligt att synliggöra en eventuell diskurs, tonen i texterna och vad museet som makt- och kunskapsinstitution förmedlar i utställningen.

Många olika metoder har tidigare används för att studera museiutställningar och besökare på museum. Pionjärerna inom museibesökarstudier; John H. Falk och Lynn D. Dierking, använde sig av enkäter och kortare intervjuer i sin forskning.²⁵ Eva Insulander använde sig av teknisk utrustning som filmkamera och mikrofon under observation, och dessutom intervjuer och kartritande i sin avhandling om besökares meningsskapande i en utställning.²⁶ Jag var givetvis inspirerad av dessa tidigare forskares metoder i min utformning av min egen metod även om min egen är annorlunda.

Avgränsningar

I min uppsats har jag valt att avgränsa mig till att undersöka besökares upplevelse på en specifik utställning. Detta val gjorde jag för att i princip alla utställningar är tillfälliga, och för att få en djupare förståelse och analys är det lämpligare att fokusera på en utställning och ett museum än att göra en jämförelsestudie. Om mer utrymme fanns hade jag även intervjuat

²¹ Kristina Boréus, ”Texter i vardag och samhälle,” i *Handbok i kvalitativa metoder*, red. Göran Ahrne & Peter Svensson (Stockholm: Liber, 2015), 172.

²² Göran Bergström och Kristina Boréus, red., *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3., [utök.] uppl (Lund: Studentlitteratur, 2012), 357.

²³ Ibid., 358.

²⁴ Foucault och Gordon, *Power/Knowledge*, 93.

²⁵ John H. Falk och Lynn D. Dierking, *The Museum Experience*, annotated edition (Walnut Creek, CA: Routledge, 2011); Falk, *Identity and the Museum Visitor Experience*.

²⁶ Eva Insulander, *Tinget, rummet, besökaren: om meningsskapande på museum*, Doktorsavhandlingar från Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet 7 (Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet, 2010).

museipersonal för att få ett annat perspektiv och dessutom intervjuat fler besökare för att få en djupare förståelse.

Tidigare forskning

Min uppsats kan sättas in i ett kulturvetenskapligt och museologiskt forskningssammanhang. Museologi har funnits som universitetsämne sedan de statliga museerna blev fler under senare delen av 1800-talet och syftar till att undersöka hur kulturarv behandlas, sparas och hur museerna påverkar människor och samhället.²⁷

Svenska studier av hur besökare upplever utställningar på museum är relativt ovanliga. Men Per-Uno Ågrens och Bengt Lundbergs bok *Historiebilder* från 1999 är ett bra exempel. I studien undersöker de besökares intention och reception på olika läns museer i Sverige. De använde sig av intervju som metod och intervjuade besökare i utställningarna, vilket har varit intressant för mig då jag också använt mig av intervju som metod.²⁸

Forskning kring besökare på museer brukar vanligtvis vara ekonomiskt eller pedagogiskt inriktade. En relativt ny avhandling i didaktisk inriktning är Eva Insulanders bok *Tinget, rummet, besökaren: om meningsskapande på museum* från 2010. I hennes avhandling studerade och observerade hon besökare på Historiska Museet i Stockholm och använde sig av ett socialsemiotiskt perspektiv. Hon filmade besökare i utställningarna Forntider I och II, bad dem ha på sig mikrofoner och hade en kortare intervju efteråt och bad dem rita en karta över utställningen. Hon använde sig av många olika metoder för att se hur människor lär sig saker i utställningar och hur de engagerar sig.²⁹ Insulanders inriktning på lärande och syn på sig själv som forskare skiljer sig från min egen studie, då jag inte ville riskera att påverka mina intervjupersoner. Men Eva Insulanders avhandling har varit användbar och jag använder mig av hennes engagemangsmodell i min studie.

Internationellt är museologi ett stort ämne. Forskaren John H. Falk som nämnts tidigare är en av de största inom forskning om museibesökare eller *visitor studies*. I sin bok *Identity and the museum visitor experience* från 2009 beskriver han vilka förväntningar besökare har innan ett museibesök och hur de kommer ihåg besöket efter olika tidsperioder. Han hade också ett identitetsperspektiv och tittade på hur besökares identitetstillhörighet påverkade deras upplevelse. Han intervjuade personer under en lång tid för att få ett grepp om hur upplevelser

²⁷ ”museologi - Uppslagsverk - NE”, åtkomstdatum 17 maj 2017, <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/museologi>.

²⁸ Bengt Lundberg och Per-Uno Ågren, *Historiebilder: om intention och reception i museer*, Papers in museology 3 (Umeå: Univ, 1999).

²⁹ Insulander, *Tinget, rummet, besökaren*.

formas över tid och hur människor minns det de upplevt.³⁰

Vid Umeå Universitet finns en avdelning ägnad åt museologisk utbildning och forskning vid Institutionen för kultur- och medievetenskaper. Jag har varit inspirerad av tidigare uppsatser från Umeå Universitet och särskilt Karin Kåks uppsats *Stabilitet eller revolution? – Besökarens meningsskapande i utställningen Rötter: En trasslig historia på Kvinnohistoriskt museum*. I uppsatsen undersöker Kåks besökarens meningsskapande med djupintervju som metod och bland annat ingångsnarrativ som teoretiskt hjälpmedel. Hon undersöker också hur besökare upplever ett visst ämne och låter undersökningen sippra ut i intervjupersonernas liv, vilket jag inspirerats av.³¹

Forskning om museibesökare som grundar sig i aktör-nätverks-teori är ovanlig och likaså med perspektiv som grundar sig i science studies, jag hoppas att min uppsats kan leda till ytterligare forskning med detta synsätt.

Etiska hänsynstaganden

Vid all forskning där människor ingår finns etiska aspekter man måste ta hänsyn till som forskare. Vetenskapsrådet har sammanställt etiska riktlinjer för humanistisk forskning genom individskyddskravet som består av fyra huvudkrav. Det första kallas informationskravet och handlar om att de som är berörda av forskningen skall känna till forskningens syfte. Detta uppfyllde jag genom att inför varje intervju berätta om min studies syfte. Det andra huvudkravet kallas samtyckeskravet och betyder att deltagarna i en undersökning har rätt att bestämma över sin medverkan. Jag var noga med att informera mina intervjupersoner om att de när som helst innan uppsatsens inlämnande har rätt att ångra sin medverkan, och de kunde göra detta genom de visitkort med kontaktinformation jag delade ut. Det tredje kravet i de etiska riktlinjerna handlar om konfidentialitet. Alla intervjupersoner figurerar under pseudonym i uppsatsen och uttalanden i intervjuer som kan avslöja en intervjupersons identitet har tagits bort i citat i uppsatsen. Det fjärde och sista huvudkravet kallas för nyttjandekravet och handlar om att all insamlad information om enskilda personer endast får användas i forskningsändamål. Mitt material kommer endast användas i forskningsändamål och inget annat.³²

³⁰ Falk, *Identity and the Museum Visitor Experience*.

³¹ Karin Kåks, *Stabilitet eller revolution? : besökarens meningsskapande i utställningen Rötter: En trasslig historia på Kvinnohistoriskt museum*, 2015, <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:861601>.

³² Vetenskapsrådet, "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (Vetenskapsrådet), åtkomstdatum 17 maj 2017, <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>.

”Give me a museum and I will change society”³³?

Utställningstexter – känslor och styrning

I gammal svensk folktro var korsvägar speciellt kraftfulla platser där framtiden ibland visade sig. Vår tids största fråga är följderna av ett förändrat klimat. Förmodligen befinner vi oss vid ett vägskafl i mänsklighetens historia. Hur vi agerar nu kommer vara avgörande för lång tid framöver. I vilken riktning går vi?³⁴

Denna korta introduktionstext möter besökaren inne i utställningen Korsvägar. Den beskriver väl hur utställningen presenteras för besökarna, och speciellt den allvarsamma ton som många av texterna i utställningen har. Introduktionstexten är kraftfull i sitt anslag med frågan i slutet riktad mot besökarna.

Alla fyra väggtexter av de sju texter jag analyserat påstår stora förändringar på jorden till följd av klimatförändringar, där ingår också introduktionstexten. Väggtexter kallar jag de texter som inte fokuserar på föremål och oftast hänger på väggen. De påstår att migration kommer öka, vattenbrist kommer öka, och att jordens återhämtningsförmåga försvinner. Museets föremål nämns i en av texterna i relation till hållbarhet hos de folk som många gånger tillverkat föremålen. Vi kan därmed slå fast att utställningen är tematisk, inte kronologisk och den handlar inte heller om ett visst lands eller en viss regions kulturhistoria. Texternas fokus på temat istället för föremålen gör att utställningen har ett speciellt förhållande till föremålen.

I de tre föremålstexterna kopplas föremålen i utställningen till migration eller lokala klimatproblem där föremålet kommer ifrån. Det är inte så konstigt när det gäller båten, för dess historia och identitet handlar om migration (båten användes av migranter 2004 och sedan i ett brottsmål som bevismaterial). Båtar likt denna har också en tydlig plats i dagens samhälle som symbol för flyktingar, både i massmedia och i hjälporganisationers reklam. Termen ”båtflyktingar” har blivit vanligare och vanligare och det visar hur stark symbol båten har blivit för flyktingar idag.³⁵ I föremålstexterna och specifikt texterna om jackan av fiskskinn (zon A3) och de vattentäta korgarna (zon A2) kopplas föremålen till klimatförändringar, men dessa föremål har en lång historia och identitet på andra sätt. I texten om jackan finns lite mer information om det ursprungsfolk dräkten kommer ifrån; Nanaifolket. Texten beskriver hur viktig Amurfloden är och har varit för Nanaifolket, att de ser den som en helig livsådra, och

³³ Bennett, ”Civic laboratories”, 525.

³⁴ Världskulturmuseet, (utställningstext i utställningen ”Korsvägar”, Göteborg, 2016)

³⁵ ”Båtflyktingar”, *Sverige för UNHCR...*, åtkomstdatum 16 maj 2017, <https://sverigeforunhcr.se/batflyktingar>.

att deras största högtid var när laxen lekte i floden. Texten påstår också att fisket minskat drastiskt och att Nanaifolket har fått ändra sina livsvanor. Men texten handlar mer om Amurfloden och hur den utsatts för utsläpp och föroreningar och orsakat översvämningar. Texten tar exempelvis inte upp hur dräkten gjordes, till vilket ändamål, vilka som traditionellt bar den, vad mönstren betyder eller hur dräkten kom till museet. Texten om de vattentäta korgarna handlar om vattenproblem i reservaten i Kalifornien och Arizona. Texten påstår ingenting om korgarnas faktiska historia, vilka som gjorde hantverket, hur det gick till, vad de användes för eller annan kontext om korgarna.³⁶

Detta leder till att föremålen omsocialiseras och får en speciell form av objecthood i utställningen. Föremålen omsocialiseras genom att texterna lyfter fram andra saker än det som direkt rör föremålen, exempelvis klimatförändringar runt en flod nära där föremålet kom ifrån regionalt eller vattenbrist. Genom att texterna inte tar upp föremålens kontext försvinner komplexiteten i föremålen, och detta är en följd av att museet vill presentera föremålet på ett visst sätt och använda föremålet som didaktiskt instrument i syfte att förmedla utställningens budskap.³⁷ Man skulle kunna säga att texterna formar föremålen till att passa och förmedla en viss agenda. På det sättet antar föremålen i utställningen nya former av objecthood genom omsocialisering i utställningstexternas innehåll. Samtidigt måste sägas att föremålen får en ny kontext som kanske inte annars hade kommit till ytan. Men huvudsaken är att det är en mer enformig och mindre komplex form av objecthood.

Det som är mest synligt i texternas innehåll är vetenskapliga fakta om klimatförändringar och migration. Alla väggtexter har ett historiskt perspektiv eller ett framtidsperspektiv, och i vissa fall både och. Föremålstexterna har ett nutidsperspektiv där de beskriver hur det ser ut i de områden som föremålen kommer ifrån idag eller inom en snar framtid. Alla texter har en undervisande ton, fakta presenteras och det är mycket siffror och årtal. Texterna har ett globalt perspektiv och i utställningen finns föremål från alla kontinenter.³⁸ Men det stora perspektivet blir som en gränsdragning mellan de folkgrupper som utställningen handlar om och de besökare som ser utställningen; mestadels svenskar. Utställningstexterna handlar om en diffus ”andre”; exempelvis i två av utställningstexterna framkommer det att fler människor kommer behöva fly på grund av klimatet i framtiden och år 2030 kommer nästan hälften av jordens befolkning leva i områden med vattenbrist på grund av klimatförändringar. Texterna specificerar inte vilka områden dessa kommer vara, dock tar föremålstexterna upp specifika

³⁶ Världskulturmuseet, (utställningstext i utställningen ”Korsvägar”, Göteborg, 2016)

³⁷ Bennett, ”Civic laboratories”, 532.

³⁸ Världskulturmuseet, (utställningstext i utställningen ”Korsvägar”, Göteborg, 2016)

grupper som kommer få stora problem med klimatförändringar. Men texternas diffusa förklaring leder till att det uppstår en slags sanning i utställningen som kan liknas vid en diskurs där det uppfattas som att en annan, inte ”vi”, kommer få dessa problem, och att vi står lite vid sidan om och nästan tittar ut genom ett fönster där den globala klimatkrisen breder ut sig. Möjliga förändringar i Sverige på grund av klimatförändringar nämns inte i texterna. Vissa av texterna senare i utställningen är dock personligare och påverkar besökarna på ett närmre plan, vilket jag kommer komma in på senare i texten.

Relationen mellan föremål och *disconnected diversities*

Utställningstexterna visar också att utställningen består av vad Bennett kallar *disconnected diversities*; föremålen kommer från olika delar av världen, olika perioder och har egentligen inget gemensamt förutom det budskap och ändamål museet bestämt ska synas.³⁹

Världskulturmuseet har valt att beskriva föremålen utifrån de klimatproblem som finns eller kommer finnas i områdena där de kommer från. Exempelvis de kaliforniska korgarna och dräkten av fiskskinn har ingenting gemensamt, de kommer från olika kontinenter, olika kulturer med olika traditioner, museet har valt att sätta ihop dem för att förmedla budskapet om klimatförändringar. I Kalifornien och Arizona har ursprungsfolk dålig tillgång till rent vatten, och i Ryssland har Amurfloden orsakat översvämningar. Genom att föremålen är fränkopplade varandra och sin komplexitet antar de denna form av cultural objecthood.

Tony Bennett menar att detta framtvingande av samhörighet genom så mycket pluralism som möjligt plattar till föremålen och dess komplexitet. Det skulle också kunna leda till att identiteter som kopplas till föremålet försvinner; de vattentäta korgarna kopplas till vattentillgångar istället för exempelvis spiritualitet och hantverkstekniker.

Text, känslor och social styrning

Anspelar texterna på känslor? Själva texterna är skrivna på ett sakligt sätt, men de är skrivna på ett sådant sätt att fakta om klimatförändringar ska anspela på känslor. I texten som hänger i zon A2 beskrivs vattenbrist som ett allvarligt miljöproblem just nu och i framtiden, texten avslutas med denna mening: ”År 2030 kommer nästan hälften av jordens befolkning leva i områden med vattenbrist på grund av klimatförändringar, oansvarig vattenpolitik och en ökande befolkning.”⁴⁰ Den avslutande meningen fungerar som en slutkläm, där fakta vässas för att få en känslomässig respons. Det blir nästan apokalyptiskt. Besökarnas eventuella känslomässiga respons till utställningen och texterna kommer jag att återkomma till i

³⁹ Bennett, ”Civic laboratories”, 540.

⁴⁰ Världskulturmuseet, (utställningstext i utställningen ”Korsvägar”, Göteborg, 2016)

kommande kapitel. Men genom att anspela på känslor i utställningstexterna verkar museet för att påverka sin publik.

Här kan man prata om Bennetts användning av styrande; governmentality. Genom texten syftar museet till att indirekt styra sin publik att agera socialt. Texten tar upp fakta om klimatförändringar som vässas för att få publiken att reagera och sedan agera för att göra något åt klimatförändringarna. Museet använder sin epistemologiska makt för att föra en viss agenda, med det menar jag att Världskulturmuseet är en kunskapsinstitution som allmänheten litar på, och det är inte ofta man ifrågasätter de sanningar som museer lägger fram. Det interaktiva spelet i utställningen visar också på museets syfte att styra besökarna och tvinga fram ett ställningstagande hos besökaren. I kombination med texterna syns museets ambition att styra besökaren.

De vanligaste orden i de sju utställningstexterna är klimatförändringar, människa och vatten. De tre texterna om specifika föremål är mer individuella och orden förekommer inte lika mycket där. Men de tre orden beskriver utställningens tema väldigt väl och det visar återigen hur föremålen starkt kopplas och identifieras till temat.

Diskurs i utställningstexterna och begreppet antropocen

Det finns en tydlig politisk diskurs i texterna som handlar om klimatförändringar. Varje text innehåller fakta, påståenden och sanningar om klimatförändringar men begreppet antropocen som tas upp i en av texterna är det tydligaste exemplet på diskursen. Utställningstexten lyder:

ANTROPOCEN är ett namn för en ny geologisk epok. Den innebär att människan nu förändrar hela klimat- och ekosystem. Förbränning av fossila bränslen, överutnyttjande, masskonsumtion och utrotande av arter har påverkat jordens balans och återhämtningsförmåga.⁴¹

Att museet har valt att lyfta fram detta begrepp är väsentligt. Antropocen kommer ur grekiskan och kan översättas till ”människans tidsålder”. Det är en föreslagen geologisk epok från cirka år 1800 där människan är en betydande faktor i förändringar i jordens klimat, ekosystem och geologi. Termen introducerades på 1980-talet men populariserades av atmosfärkemisten och nobelpristagaren Paul Crutzen år 2000. Geologer har ännu inte kommit fram till en klar definition av begreppet men grundprincipen är alltså att jordens klimat har förändrats så mycket av människan att det är nödvändigt att introducera en ny geologisk epok.⁴²

⁴¹ Ibid.

⁴² ”antropocen - Uppslagsverk - NE”, åtkomstdatum 11 april 2017, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/antropocen>.

I många kulturella och vetenskapliga sammanhang har antropocen blivit ett modeord, och det skriver idéhistorikern Björn Billing om i en artikel i Dagens Nyheter från 2016. Han beskriver i artikeln hur begreppet antropocen formats och kritiken som finns mot det. Några argument mot antropocen är att överdrivet inflytande ges åt människan; att människan inte alls påverkar jorden i så stor utsträckning som antropocen hävdar, det hävdas också av kritiker att man klumpar ihop jordens befolkning; människor i vissa länder gör ett större ekologiskt avtryck än andra. Billing skriver också hur antropocen blivit en diskurs.⁴³ I utställningstexterna framträder antropocenbegreppet som kronjuvelen i diskursen om klimatförändringar, men den är inte en egen diskurs i utställningen. Kritiken mot antropocenbegreppet inom universitetsvärlden är något som Världskulturmuseet väljer att inte ha med i utställningen. Det är ett exempel på hur museet väljer vad som ska lyftas fram.⁴⁴

I Korsvägar kan man alltså se den klimatsdiskurs vars startskott skulle kunna vara filmen *En Obekväm Sanning* från 2006. Genom texternas innehåll i relation till föremålens identiteter där dessa omsocialiseras, blir mönster från diskursen tydlig. Detta kan också kopplas till hur Bennett beskriver museer som apparater för social och medborgerlig styrning. Museet vill påverka besökarna och den sanna diskursen förs fram med hjälp av kunskapsinstitutionen och därmed makten.⁴⁵

Besökarens upplevelse och perspektiv

Utställningstexterna visar vad museet valt att fokusera på i utställningen, och hur de vill förmedla sitt budskap till besökarna. Vad har då besökarna för upplevelse i utställningen, hur berättar de om sitt besök och om föremålen och texterna de stöter på? Hur yttrar sig meningsskapandet hos besökarna efter besöket? Relationerna mellan människor och ting på ett museum kan visa hur nya sociala entiteter skapas och omformar det sociala som sedan blommar ut i resten av samhället.⁴⁶

Mötet med utställningen

I intervjuerna med besökare använde jag mig av frågeformulär med ett antal frågor för att strukturera upp det viktigaste jag ville veta. Bland annat bad jag mina intervjupersoner beskriva sitt besök och ge mig deras version av vad utställningen handlade om. Jag frågade

⁴³ Björn Billing, "Så blev "antropocen" ett modeord för människans nya tidsålder", *DN.SE*, 28 oktober 2016, <http://www.dn.se/kultur-noje/sa-blev-antropocen-ett-modeord-for-manniskans-nya-tidsalder/>.

⁴⁴ Bergström och Boréus, *Textens mening och makt*, 358.

⁴⁵ Foucault och Gordon, *Power/Knowledge*, 93.

⁴⁶ Bennett, "Civic laboratories", 525.

också om någon specifik tanke uppenbarade sig i utställningen, det kunde vara vad som helst. Detta gav mig en bred bild av vad olika besökare hade för upplevelse av utställningen som helhet, och vad utställningen betydde för dem. I analysen av intervjuerna har jag använt mig av kategorier för att få en överblick över det som intervjupersonerna talat om. Kategorierna hjälper mig att se mönster och se hur många av de intervjuade som pratar om liknande ämnen eller har liknande upplevelser.

Majoriteten av intervjupersonerna uttryckte starka känslor över utställningen och att den var som en tankeställare. Detta framkom tydligt när jag pratade med Kerstin och Eva. Eva berättade om hennes upplevelse av deras besök på detta sätt när jag bad henne beskriva det;

Eva: Ja det väckte ju väldigt mycket tankar, mycket lidande med det här, dessa båtfärder, dåliga flytvästar, stegarna, man förstår ju verkligen människors kamp.

Frida: Mmm, för att komma till någonting bättre?

Eva: Ja, det är så mycket som ligger bakom. Ja, det väckte en hel del.

Eva fokuserar på utställningens första del, zon A1 med båten som använts för trafficking, flytvästarna och stegarna som använts av migranter. Majoriteten av de intervjuade fokuserar på just denna del i sin beskrivning av sitt besök, ofta i kombination med starka känslor, eller ett uttryck av oro eller medlidande. Det är inte så konstigt att mina intervjupersoner kände så här; utställningen inleds med känslosamma och rörande texter. Båten kommer återigen fram som den starkaste symbolen för flyktingar och katastrof, och det är den besökarna reagerar starkast på. Att museet inleder på detta sätt är ett sätt att få uppmärksamhet från besökaren, men framförallt en känslarespons. Det finns forskning som visar att besökaren blir mer tillfredsställd av sitt museibesök om de upplevde positiva känslor under besöket.⁴⁷ Min aspekt handlar inte om huruvida besökarna är tillfredsställda eller inte, men mina intervjuer visar att allvarliga och upprörande känslor påverkar besökarna mycket i sin upplevelse av utställningen. Besökarens uppmärksamhet är på topp och museet kan sedan utnyttja den uppmärksamheten i resten av utställningen. Världskulturmuseet som kunskapsinstitution och folklig institution använder känslor för att styra besökaren i utställningen; alla mina intervjupersoner uttryckte oro inför flyktingsituationen som zon A1 beskriver, dessutom beskrevs flyktingskrisen tillsammans med klimatförändringarna som en enhet. Det är ett tecken på hur museet skapat en ny konfiguration, likt ett laboratorium, som besannas i och med

⁴⁷ Giacomo Del Chiappa, Luisa Andreu, och Martina G. Gallarza, "Emotions and visitors' satisfaction at a museum", *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research* 8, nr 4 (30 september 2014): 426, doi:10.1108/IJCTHR-03-2014-0024.

kunskapsmakten institutionen har.⁴⁸

En annan sak mina intervjupersoner fokuserade på i sina beskrivningar var klimatförändringar; utställningens tema. Ett exempel på det är min diskussion med Oskar.

Frida: [...] Hur skulle du sammanfatta utställningen?

Oskar: Då tänker jag nog framförallt på det där uttrycket ”antropocen” som är den här tidsåldern då. Jag har hört det innan och sådär. Det handlar ju om hur vi liksom exploaterar och förstör vårt eget hem. Och samtidigt visar hur andra människor som är som vi hamnar i kläm då, när andra människor anser sig ha större rätt till planeten än andra har.

Oskar hade en viss kunskap om klimatsdiskussionen innan vårt samtal, vilket syns i hur han förklarar begreppet antropocen. Han pratar också om makt och att vissa grupper marginaliseras i och med klimatförändringarna. Oskar fokuserar på utställningens tema, exakt så som museet lyfter fram det. Det handlar om den klimatsdiskurs som jag tog upp i förra delkapitlet. I textanalysen kom denna diskurs fram tydligt, och den gör även det i intervjuerna. Oskar var den enda av mina intervjupersoner som fokuserade på begreppet antropocen, men alla pratade om klimatförändringar och reflekterade kring sin egen klimatpåverkan. Att ta utställningens begrepp och applicera dem på sitt eget liv är intressant, men inte så konstigt då utställningstexterna många gånger inbjöd till det. I min intervju med Lovisa reflekterade hon så här över sin egen klimatpåverkan:

Frida: Ja, blev du påmind om något i utställningen eller någon tanke, något du tänkte extra på när du gick där?

Lovisa: En grej jag tänkte på var hur, det är ju inte något nytt liksom, men att man påminns om är hur ojämnt det är, de där siffrorna, att i Sverige gör vi av med 200 liter vatten ur kranen som är rent liksom. Och i flyktingläger kanske det är sju liter, om man har tur, och i vissa delar av världen kanske inte alls. Man har inte så mycket vatten. Så min tanke var sådär, nej men jag gör inte av med 200 liter liksom (skratt), jag gör av med mindre, det är ju jättemycket. Men jag antar att det kanske ingår så, maten man äter kanske eller det beror på hur man räknar. Eller i och för sig det är ju jättemycket om man till exempel tar en lång dusch varje dag, så är ju det jättemycket.

Lovisa var förvånad över den mängd rent vatten vi konsumerar dagligen i Sverige, och hon tvivlade på att hon själv skulle konsumera så mycket varje dag. Senare under intervjun berättar hon hur hon har campat mycket och ofta tagit med vatten som ska räcka en hel helg exempelvis. Hon var lite osäker på siffrorna och reflekterade över om det var det generella

⁴⁸ Bennett, ”Civic laboratories”, 522.

medelvärde på vattenkonsumtion eller inte. På detta sätt kan besökare också ifrågasätta utställningens presentation av fakta, även om fakta som presenteras på museum oftast inte ifrågasätts på grund av museets roll som kunskapsplats.

Detta visar på hur museets agenda, eller vi skulle kunna säga diskurs, sipprar ut från museet och ut i besökarens vardag och livsvärld. Tony Bennett beskriver hur museers räckvidd blir större och hur detta resulterar i att medborgarna styrs och påverkas på olika sätt i det sociala utanför museet.⁴⁹ Besökarna börjar reflektera över sin klimatpåverkan eftersom texterna är skrivna på det sättet, om Sveriges vattenkonsumtion inte hade nämnts hade kanske inte intervjupersonerna tänkt på samma sätt. Det som är tydligt är hur utställningens diskurs påverkar besökarnas reflektioner av sina dagliga liv.

Utställningstexterna i början av utställningen är mer generella där de ämnen som tas upp känns långt borta och besökaren betraktar dem nästan som från en utsida genom ett plexiglas. I det innersta rummet i utställningen finns texter som är mer specifika och nära då de tar upp ämnen och fakta som gäller Sverige. Besökaren reflekterar olika beroende på vad utställningstexterna fokuserar på. De texter som är mer generella och som kretsar kring kulturer långt bort från Sverige, exempelvis Nordamerika, genererade inte lika passionerad respons. Få av mina intervjupersoner reflekterade över den delen av utställningen. De texter och delar av utställningen som tog upp Sverige eller Europa valde mina intervjupersoner att fokusera mer på. Det skulle kunna visa på hur det finns barriärer i utställningen och att det finns olika former av cultural objecthood verksamma i utställningen. En form av cultural objecthood som känns närmre besökaren, och en som känns långt bort, och dessa genererar olika respons från besökare.

För besökarna betyder utställningen en mängd olika saker, men de fokuserar framförallt på känslor, och klimatförändringar och flyktingkrisen som en enhet vilket jag kallar utställningens diskurs.

Föremålens betydelse för besökaren

Utställningsföremål är speciella. De har tagits från en viss kontext och placerats in i en kunskapsinstitution där de har en helt ny funktion och betydelse. När enskilda föremål väljs ut och placeras i nya utställningar får de ytterligare en kontext knutna till sig, och i sättet föremålen presenteras och i mötet med besökaren kommer föremålen omsocialiseras och ingå i ett nytt cultural objecthood. För att se om och i så fall hur detta yttrade sig i Korsvägar frågade jag mina intervjupersoner om föremålen i utställningen, och det kommer jag att gå in

⁴⁹ Ibid., 525.

på nu.

Anna: [...] Jag tyckte den var häftig den där som använts som flytkudde typ. Den där i trä... För det hade jag ju aldrig fattat vad det var om det inte hade stått. För när jag tittade på den fattade jag inte alls vad det var. Men då vill man ju hellre läsa att det var det och sen grubbla själv över hur det skulle fungera.

Jag och Anna pratar om utställningstexterna under intervjun när hon kommer in på ett specifikt föremål i utställningen och använder det som exempel för att förklara hur hon ser på kontext i förhållande till föremålen. Hennes åsikt om kontext stämmer väl överens med resten av mina intervjupersoner, en stor majoritet ansåg att kontext till föremål är viktigt i en utställning. Kontext leder till att man förstår utställningen och lär sig om föremålen menade många. Samtidigt var det nästan ingen som valde att läsa mer om något föremål på de datorer som var utställda i utställningen och anledningarna till det var bland annat att man inte orkade ta in mer information än väggtexterna, oförmåga att navigera datorerna och bakterieskräck. Alltså orsakade olika faktorer att besökarna inte nådde fram till den kontext de ansåg viktig. Denna process kan kanske visa på hur teknik skapar en barriär för många; men det är en helt annan uppsats. Besökarna nådde inte fram till den större kontexten, men vissa hävdade också att de inte ville ha mer text att läsa; de tyckte att det museet valt att lägga fram var bra och koncist.

Besökarna litar på museet att de ska visa upp föremålen på ett sanningsenligt och faktabaserat sätt, vilket har att göra med den kunskapsmakt museer innehar som jag nämnt tidigare. Men museer visar givetvis upp ett valt perspektiv på ett föremål. I Korsvägar blir det tydligt då ett stort antal föremål från olika kontinenter sätts in i en ny kontext om klimatförändringar.

Omsocialiseringen blir tydlig i hur mina intervjupersoner pratar om föremålen. I mina intervjupersoners beskrivningar av utställningen nämndes inte föremål ofta, och när de nämndes var det oftast i samband med utställningens tema. I min intervju med Anna pratade hon om ett föremål som hon inte tyckte platsade i utställningen;

Anna: Jag tyckte lite att det stod, det fanns den där fjädergrejen...

Frida: Ja, den huvudbonaden där?

Anna: Ja, precis, och då stod det lite om att den användes under traditionella tillställningar på något sätt, det hade varit spännande att få veta lite mer i vilket syfte. För det stod mer bara som att såhär, vem som avgör vad som används var typ. Men att få reda på liksom hur den används eller typ varför... Den förstod jag inte riktigt var den platsade i själva utställningen. Den hade jag kunnat läsa lite extra om kanske.

Anna pratar om ett föremål som hänger i en egen monter längre in i utställningen som har ett eget textplakat. Det är intressant hur hon på detta sätt kategoriserar och tänker i banor om att vissa saker inte skulle passa in. Dels är det ett metatänk om utställningen, dels sätter hon sig in i det tema museet lägger fram. Eftersom huvudbonaden är i slutet av utställningen har Anna förmodligen strukturerat upp vad utställningen handlar om allt eftersom hon gått genom den och sedan kommit fram till den slutsatsen om huvudbonaden. Genom detta kan man säga att Anna synliggör den form av cultural objecthood som finns i utställningen. Om besökarna tycker det är någonting som inte passar i den diskurs som finns i utställningen är det viktigt.

I Korsvägar omsocialiseras föremål genom att de sätts in i en ny kontext, de är inte samlingsföremål längre utan används som verktyg för att påverka besökarna. Handgjorda korgar från Kalifornien, en båt och hajtandssvärd från Kiribati har egentligen ingenting gemensamt, men de visas upp i utställningen tillsammans för att förmedla besökarna om klimatförändringar runt om i världen. Museet har valt att ställa ut föremålen och koppla dem till aktuella eller historiska politiska problem eller klimatförändringar. Föremålen omsocialiseras till denna nya kontext, och i mötet med besökaren blir det socialt. Ett annat perspektiv skulle kunna vara att den globala klimatsdiskursen blir förkroppsligad i föremålen för besökarna. Ett exempel på detta gestaltas i Annas tanke som dök upp i utställningen som hon berättade om för mig.

Anna: Nej men jag googlade lite på de där öarna som det skrevs om, sen när jag var på väg ut. Och jag läste att det räknades som världens minst besökta land, det tyckte jag var ganska spännande. För att jag visste inte ens namnet på den ön liksom, det är så mycket öar där men, just för att jag reagerade på att jag aldrig hade hört om den ön trots att dom är i en sån stor kris att dom funderar på att evakuera folk från hela ön liksom. Då ville jag kolla lite mer, och då såg jag att det var det, det var spännande. Det tror jag att jag kommer komma ihåg.

Anna syftar på utställningstexten till hajtandssvärden där ön Kiribatis kris om höjande havsnivåer tas upp⁵⁰, hon var förvånad att hon inte hört om detta tidigare. Hajtandssvärden formulerade alltså något om ön Kiribatis klimatförändringar som i sin tur ledde till att Anna socialt agerade; började googla och hon trodde dessutom att hon skulle komma ihåg det för att hon tyckte det var spännande. Föremålens plats inom den form av cultural objecthood som är uppenbar i utställningen leder till att de får en ny identitet som handlar om globala klimatförändringar hos besökarna. Den information museet väljer att koppla till föremål är

⁵⁰ Världskulturmuseet, (utställningstext i utställningen "Korsvägar", Göteborg, 2016)

den som besökarna tar åt sig. Besökarna värdesätter kontext men de ser inte föremålen som egna entiteter. Genom denna process ”försvinner” delar av föremåls identitet i utställningar. Museiföremål är komplexa, mobila och stabila samtidigt, i Korsvägar plattas föremålen till och en del av komplexiteten försvinner i den nya kontext som skapats för dem.⁵¹

Relationen mellan besökare och föremål

Ett av föremålen i Korsvägar som majoriteten av mina intervjupersoner nämnde var båten i utställningens första del. Den är placerad i början av utställningen och är det största föremålet i utställningen så det är inte konstigt att den läggs på minnet. Sedan är kontexten till båten gripande och dramatisk då den enligt tillhörande text ska ha använts för att forsla människor över medelhavet som jag nämnt tidigare. Många av intervjupersonerna nämnde hur de läst i texten nedanför båten att det enligt vittnesmål varit 25 personer i båten när den kom i land, och sedan hade de börjat räkna platserna i båten.

Lovisa: [...] Och så står det ju så här att 25 personer har åkt i den där båten, så började jag räkna liksom hur tätt sitter man då liksom, och så fick jag det typ till 15, jag bara, okej, tio till, shit, en hel skolklass ska få plats i den där. Fast vuxna. Man kan inte sätta sig in i det och så kanske, nu vet jag inte, en sån liten båt om man åker flera dagar men i alla fall en dag, eller flera timmar.

Detta är ett exempel på hur relationen mellan båten och mina intervjupersoner såg ut. Siffrorna i texten är något som besökarna kan relatera till, alla kan testa att räkna till 25 platser i båten; det är inbjudande. Sedan när man har räknat kan man på ett nytt sätt relatera till föremålets kontext som presenteras i texten. Detta leder till en personligare relation till föremålet och därför tror jag att så många av mina intervjupersoner tog upp detta. Den personligare relationen till föremålet skulle också kunna leda till en ännu mer komplex omsocialisering där föremålet vävs in i besökarnas känslor. Tony Bennet skriver hur omsocialisering av föremål på museer ska leda till att besökarna påverkas att agera i det sociala.⁵² Båten skulle kunna vara extra viktig i det syftet, den är placerad tidigt i utställningen, är stor, har en gripande kontext som lyfts fram och allt detta engagerar besökaren.

En annan aspekt på förhållandet mellan föremål och besökare som syntes i mina intervjuer var ett metaperspektiv. Under intervjun med Oskar började han fundera i de banorna ganska tidigt när vi pratade om de broderade plastdunkarna i zon A2.

⁵¹ Bennett, ”Civic laboratories”, 537.

⁵² Ibid., 535.

Oskar: Nej, en vanlig skitig plastdunk tänker man, nä precis, men den har ändå en historia. Eller ja den kan ju inte själv berätta, den är ju bara ett ting. Men den har varit med om saker, funnits med i ett sammanhang och jag tänker väl att människor är bra på att tillskriva saker värde.

Oskar funderar över föremåls mening och historia på ett filosofiskt plan. Ett ting är bara ett ting, tills det tillskrivs mening och värde av någon annan, på ett museum exempelvis. Sammanhanget gör att tingen blir betydelsefulla menar han. Det finns en hel del forskning om föremåls identitet och en aspekt på det är så kallade omladdningsprocesser. Detta angreppssätt att se på museiföremål använder Anna Djuvfelt i sin uppsats om ett antal olika föremål på Etnografiska Museet i Stockholm. Hon studerade hur föremålen presenterats i utställningskataloger i utställningar genom 1900-talet och hur föremålens identitet då förändrats.⁵³ Djuvfelt hade dock inte ett besökarperspektiv i sin studie utan ett institutionellt och föremålsinriktat perspektiv. Men citatet från Oskar visar hur besökare även kan vara medvetna om hur föremål omsocialiseras eller laddas om där andra kontexter än de tidigare lyfts fram som de viktigaste. Några av mina intervjupersoner hade ett metatänk om föremål eller utställningen likt den Oskar hade.

Tony Bennett skriver om hur relationen mellan museiföremål och sedan mellan föremål och människor i en utställning spelar roll i det sociala och kan bland annat visa former av cultural objecthood. Med ”det sociala” tolkar jag det som hur besökare agerar i utställningen och sedan agerar utanför; hur besökarna styrs av utställningen.⁵⁴ Hur föremål sätts ihop i en utställning skapar nya entiteter och uppfattningar. De olika föremålens relationer i Korsvägar förmedlar globala klimatförändringar, genom utställningstexterna och de olika zonerna skapas en gemensam kontext. Båten hör ihop med de vattentäta korgarna, och fisksskinnsjackan hör i sin tur ihop med dem i det tema som läggs fram i utställningen. Museet har skapat denna gemenskap så det blir också en fråga om en relation mellan expertis och medborgare.

Museet som kunskapsinstitution innehar makt, och speciellt ett statligt museum med fritt inträde som Världskulturmuseet. Relationen mellan makt och kunskap är något som Foucault behandlat, där han menar att en diskurs tar form i relationen dem emellan.⁵⁵ Det är här man kan likna Världskulturmuseet vid ett laboratorium. Ett laboratorium tar föremål för forskning

⁵³ Anna Djuvfelt, *Etnografiska museet och det koloniala arvet : Om omkodningar av etnografiska museer och deras föremål*, 2015, <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:809533>.

⁵⁴ Bennett, ”Civic laboratories”, 524.

⁵⁵ Foucault och Gordon, *Power/Knowledge*, 93.

och gör om dem genom att placera dem i nya temporala sammanhang.⁵⁶ Exempelvis kan ett föremål brytas ner till molekyler och därefter ha andra egenskaper än vad det hade från början, och det använder laboratoriet till sin fördel och formar förhållandena efter det. En liknande process sker i Korsvägar genom besökarens relation till de föremål som finns där. Besökarna kopplar ihop museiföremålen med en specifik entitet; klimatförändringar, vilket förändrar föremålen i det sociala. Exempelvis har båten nu en annan mening och relation för besökarna, på grund av relationen till de andra föremålen och entiteten som skapats.

Engagemang och en vilja till förändring?

Besökarens upplevelse av och relation till utställningen och utställningens föremål har visat hur betydelsefullt det är hur museer lyfter fram kontext och sammanhang. Besökare bygger en personlig relation till föremålen och funderar och tolkar själva. Påverkas och styrs besökare av museet att agera socialt utanför museets väggar?

Världskulturmuseet är ett statligt museum inom myndigheten Statens museer för världskultur som står under Kulturdepartementet. Myndighetens uppdrag framgår i instruktion SFS samt årliga regleringsbrev.⁵⁷ Med andra ord är Världskulturmuseet högst politiskt, men det framgår inte i beskrivningen av deras uppdrag att de aktivt ska påverka besökare, även om de ska arbeta med vissa ämnen, och klimatkrisen nämns som ett av ämnena.⁵⁸ Tony Bennett menar att museer verkar för att förändra medborgare i ett visst ämne åt en viss riktning⁵⁹ och för att undersöka om en vilja att förändra eller agera på olika sätt finns hos museibesökarna tänker jag återgå till mitt intervjumaterial. Några av mina intervjupersoner pratade om förändring och att agera på olika sätt, och exempelvis om sina egna val. Det gjorde Johan i vår intervju.

Frida: Var det något du kom ihåg eller tänkte på specifikt i utställningen, någon tanke?

Johan: Nej asså, jag har ekologiska kläder på mig men det är ju så att den där bomullsbalen... Det går ju åt lika mycket vatten oavsett om det är ekologiskt eller inte, det var en sån sak jag tänkte på.

Frida: Ja, du kanske hade tänkt innan att ekologiskt är bättre?

Johan: Ja, jag gillar ju fair trade och ekologiskt, men även att det ska vara hållbart i längden, därför har jag ganska få plagg och så använder jag dem länge.

⁵⁶ Knorr-Cetina, *Epistemic Cultures*, 27.

⁵⁷ "Myndighetsinformation", *Världskulturmuseerna*, åtkomstdatum 09 maj 2017, <http://www.varldskulturmuseerna.se/om-oss/myndighetsinformation/>.

⁵⁸ "Rapportering på Regeringsuppdrag", *Världskulturmuseerna*, åtkomstdatum 09 maj 2017, <http://www.varldskulturmuseerna.se/om-oss/myndighetsinformation/rapporter/rapportering-pa-regeringsuppdrag/>.

⁵⁹ Bennett, "Civic laboratories", 525.

Frida: Ja.

Johan: Så jag har redan liksom tänkt i dom banorna.

Frida: Mmm, var det någonting nytt kanske?

Johan: Nej, jag vet att det går åt mycket vatten...

Frida: Men det tänkte du lite extra på?

Johan: Ja, jag bara tänkte. Ja, jag känner till det liksom. Man kan bli bättre kanske, välja bambufibrer eller något annat. Så det finns ju, ja. Men det är ju lite så, jag vet inte hur insatta gemene man är men... Det är ju ingen nyhet på det sättet.

Johan var sedan tidigare intresserad av miljöfrågor och i slutet av citatet ovan funderar han över alternativ till bomull för att göra ett bättre val. Han värderar tydligt vad som är bättre och vad som är ett önskat beteende i samhället, skulle man kunna säga. Detta kommer ur en större klimatsdiskussion och inte bara på grund av utställningen. Men genom den form av cultural objecthood som finns i utställningen, det vill säga den nya identitet föremålen placerats i, och bomullsbalens placering i utställningen tänker Johan i de banorna. Bomullsbalen är placerad i utställningen för att illustrera hur mycket vatten som går åt för att odla bomull, själva objektet har ingen annan kulturell kontext i utställningen. Johans engagemang handlar om miljön där han har ett personligt intresse.

Engagemangsmodell

Mina intervjupersoners engagemang är intressant att fokusera på för att undersöka hur de pratar om att agera och förändra. Forskaren Eva Insulander gjorde i sin doktorsavhandling en modell över besökares engagemang i en utställning som kan ses som en illustration över hennes studies resultat. Modellen består av tre huvudgrupper: metareflekterande, narrativt och expressivt engagemang. Dessa tre grupper har sedan i sin tur två undergrupper var, metareflekterande har historia och utställningsdesign, narrativ har person och aktivitet och expressiv har värdering och förvåning. I gruppen metareflekterande betyder utställningsdesign att besökaren reflekterar över design och historia att de reflekterar över själva ämnet. Undergrupperna person och aktivitet i narrativt engagemang handlar om att besökaren kopplar något i utställningen till sin egen person eller en personlig händelse. Under expressivt engagemang betyder värdering och förvåning hur besökare reagerar på utställningen expressivt; de kanske uttrycker att något är fult eller att de är förvånade över något föremål.⁶⁰ Denna modell är speciellt framtagen för Insulanders studie, men jag hävdar att alla huvudgrupper fungerar även i denna studie; förutom historia under metareflekterande där

⁶⁰ Insulander, *Tinget, rummet, besökaren*, 260–61.

klimatförändringar hade passat in bättre.

Alla mina intervjupersoner uttryckte de olika formerna av engagemang i modellen. Vissa berättade hur de tyckte föremål var spännande eller ”coola”; det vill säga ett expressivt engagemang. Några besökare pratade om utställningens uppbyggnad och vad de tyckte om den, vilket är metareflekterande engagemang. Min intervjufråga om en specifik tanke resulterade oftast i ett narrativt, personligt engagemang. Men ett engagemang kring utställningens tema är tydligast i intervjuerna. Under intervjun med Eva och Kerstin pratade Eva om hur vi i Sverige använder vatten och uttryckte sig så här:

Eva: Ja, men vatten är ju så självklart för oss, som de har olika behållarna och de. Vi öppnar en kran och slösar.

Erik uttryckte sig under vår intervju väldigt likt Eva om vatten:

Erik: [...] Alltså vi konsumerar så mycket mer vatten än vi borde göra, varje svensk 200 liter. Ett kilo bomull, tio till 30 kubikmeter vatten går åt.

Frida: Det läste du på skyltarna då?

Erik: Ja, jag visste att det går åt mycket vatten, men inte så mycket. Det var liksom hårda fakta på något vis.

Eva och Erik har ett metareflekterande och expressivt engagemang kring vattenkonsumtionen. De reflekterar över det ämne som utställningen befinner sig inom; klimatförändringar, och framförallt Erik var förvånad över vattenkonsumtionen vilket räknas som expressivt engagemang. Trots att många av intervjupersonerna pratade om klimathot som utställningen belyser var det få som pratade om att själva förändra något i sitt liv. För att undersöka hur detta kommer sig skulle jag vilja gå tillbaka till Bennetts ursprungliga teoribildning.

Museer som förändringsmaskinerier

Kerstin: [...] Vi läste ju väldigt ordentligt vid varje monter. Det var väldigt bra upplagt, man fick kunskap faktiskt.

Information och fakta, eller kunskap, var viktigt för alla mina intervjupersoner när vi pratade om Korsvägar. Många uttryckte att de gick till museet för att ta del av kunskap som att lära sig någonting nytt. Tony Bennett skriver i sin bok *The Birth of the Museum* om museers tidiga utveckling i ett politiskt perspektiv och hur medborgare styrs av museer. Han skriver hur under senare delen av 1800-talet museer och folkbibliotek ansågs bidra till bättre psykisk och

fysisk hälsa hos medborgarna för ett hälsosamt urbant liv. De i maktposition använde kultur för att styra och uppfostra medborgare.⁶¹ Mot slutet av 1800-talet ville man komma ifrån museet som en privat sfär och göra den mer social. Man ville också med hjälp av museets sfär sprida ett civiliserat beteende bland befolkningen och forma museibesökarnas kroppar efter vad som var det nya normaliserade sociala sättet att vara.⁶²

Till skillnad från sina föregångare verkar representation på ett statligt museum på ett bredare sätt. Därför ligger det i museets intresse att inte bara imponera besökaren med maktbudskap utan också inviga besökaren i nya sätt att forma sig själv som i sin tur siktar på att producera nya former av uppträdande och identitetsskapande. På det sättet blir museet också en plats där progressiva subjekt bildas. Ett typiskt exempel på detta är hur de tidiga statliga museerna sågs som platser där arbetarklassens män kunde lära sig ett mer ”civiliserat uppförande” som i huvudsak betydde att de skulle härma de som ansågs bättre än dem; bourgeoisien. I utställningsrummet skulle detta ske, och det skulle resultera i utveckling, framsteg i samhället där civilisationen går segrande. Utställningsföremålen kan ses som rekvisita i denna sociala uppvisning.⁶³

Kan Världskulturmuseet vara en plats där progressiva subjekt bildas och besökare kontrolleras och formas på detta sätt för att resultera i ”social utveckling”? Jag skulle vilja påstå att processer som dessa sker i Korsvägar-utställningen, huruvida det är ett självklart ja eller nej skulle kräva en studie med större omfång och mer tid. Men intervjuerna visar att former av dessa processer finns, det visas till stor del i de citat jag tagit upp hittills och i tidigare kapitel. Vid ett tillfälle i intervjun med Oskar pratade vi om hur ofta han gick på museum och varför.

Frida: Hur ofta går du på museum ungefär?

Oskar: För sällan. (skratt)

Frida: Varför tänker du så?

Oskar: Ja, man känner väl att man vill kunna gå oftare men det blir det inte. Men den här utställningen, jag var väl egentligen här för att se Afghan Tales* idag.

Frida: Ja.

Oskar: Men jag har tänkt se den länge nu då men, ja det är svårt att komma till skott. Det är svårt... Det är sällan jag gör saker på vardagarna.

Frida: Ja, men eftersom du känner att du vill gå mer, är det för upplevelsen eller för att det är kul..?

⁶¹ Tony Bennett, *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics, Culture* (London) (London ; New York: Routledge, 1995), 18–19.

⁶² Ibid., 24.

⁶³ Ibid., 46–47.

*en annan utställning som vid intervjutillfället visades på Världskulturmuseet.

Oskar: Ja det är väl det, jag tycker det är kul att gå på museum, läsa, och kanske lära mig något nytt. Och få något nytt perspektiv på saker.

Oskar berättar att han vill lära sig någonting nytt och få nya perspektiv när han besöker ett museum. Det är ett ganska vanligt påstående och en vanlig anledning till museibesök.⁶⁴ Men det visar ändå att museer fortfarande har egenskapen att ses som progressiva, skapa nya synsätt och att inviga besökaren i någonting nytt. I Korsvägar skulle man kunna se det som att utställningens diskurs, som jag pratade om i första delen av detta analyskapitel, är den mekanism som ska verka civiliserande och utvecklande. Besökarna ska lära sig av den fakta som museet visar och syftet är att medborgarna ska förändra sin livsstil eller bidra till annan form av samhällelig förändring. I Korsvägar skulle detta betyda att besökarna ska utvecklas i sin syn på globala klimatförändringar och effekten av dessa. En mer lokal påverkan handlar om vattenkonsumtionen i Sverige som många av mina intervjupersoner pratade om och som museet la vikt vid att ta upp. Besökare ska i sådana fall förändra sin vattenkonsumtion och använda mindre vatten.

Dessa processer finns på Världskulturmuseet, men ingen av mina intervjupersoner uttryckte att de ville förändra sitt liv efter att ha sett utställningen även om de hade en känslomässig respons till utställningen. Detta tror jag beror på att Korsvägar består av olika former av cultural objecthood som i sin tur skapar gränsdragningar mellan både föremål, besökare och utställningens tema. Då menar jag att olika former av cultural objecthood finns i de olika rummen där olika föremål och teman lyfts fram. Exempelvis skapas det en gräns mellan det första rummet där migration behandlas där bland annat båten och flytvästarna finns och det andra rummet som lyfter fram vattenbrist och har en stor mängd vattenkär i monstrarna. Det första rummet känns närmre för besökaren på grund av det gripande ämnet och att det handlar om Europa och en kris som vi bevittnat på nyheterna senaste åren. Rum två känns långt bort för besökaren på grund av att vi inte har någon större vattenbrist i Sverige. Mellan dessa två rum skapas en gräns för besökaren där museets makt inte når fullt ut. En process av styrande av besökare med syfte mot social utveckling äger rum i Korsvägar, men gränser inom utställningen gör att styrningen inte blir effektiv mot en viss riktning.

⁶⁴ James B. Schreiber m.fl., "Understanding Visitor Engagement and Behaviors", *The Journal of Educational Research* 106, nr 6 (02 november 2013): 462, doi:10.1080/00220671.2013.833011.

Slutdiskussion

Syftet med denna uppsats var att analysera utställningen Korsvägar på Världskulturmuseet genom att framförallt intervjua besökare och undersöka hur förhållandet mellan föremål, utställning och tema uttrycker sig. Centralt begrepp har varit utställningsföremåls omsocialisering och huvudsakligt teorihjälpmiddel har varit kulturvetenskapsforskaren Tony Bennetts liknelse av museer till laboratorier.

För att undersöka detta analyserades utvalda utställningstexter, sedan intervjuades besökare som berättade för mig om deras upplevelser och jag fick en förståelse för deras meningsskapande i utställningen. Intervjuerna analyserades sedan i förhållande till mina teoretiska begrepp.

Utställningstexterna i Korsvägar visade hur utställningen var tematisk och att den kontext som lyftes fram var begränsad. Genom att koppla föremål från hela världen till ett och samma tema *omsocialiserades* föremålen genom texterna och placeringen, och i utställningen formades ett regime of objecthood likt det som Bennett kallar disconnected diversities.⁶⁵ I denna form av föremålssammanhang är objekten helt fränkopplade sin kontext, historia och också varandra. Utställningens tema är ett sammanhang som museet konstruerat själva, så föremålen är kontextuellt fränkopplade. Genom utställningstexterna och dess relation till föremålen blir det tydligt hur föremålen omsocialiseras och används som didaktiska instrument för att försöka påverka besökarna i en viss riktning. Detta syns i hur utställningstexterna sällan handlar om specifika föremåls historia utan annan data om exempelvis klimatförändringar. Föremålens omsocialisering och texternas upplägg leder till att en diskurs synliggörs i utställningen, en klimatdiskurs som även finns utanför museets väggar. Världskulturmuseets position som kunskapsinstitution hjälper till att ge utställningens tema den sanningsstämpel som en diskurs behöver för att finnas. Sociala processer och kunskap är sammanlänkade, kunskap bildas i social interaktion där gemensamma sanningar byggs upp och skillnaden mellan sant och falskt bildas.⁶⁶ Utställningens diskurs bildas i interaktionen mellan besökare, text och föremål. Med utställningens diskurs menar jag hur utställningsföremålen sätts in i en ny kontext som sammankopplar globala klimathot och flykt och hur besökare ser föremålen och temat som en enhet.

Det kanske tydligaste mönstret hos intervjupersonerna när de berättade om sitt besök var

⁶⁵ Bennett, "Civic laboratories", 540.

⁶⁶ Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, övers. Sven-Erik Torhell (Lund: Studentlitteratur, 2000), 12.

att utställningen genererade starka känslor hos dem, många gånger oroande och gripande känslor. Detta påverkar deras meningsskapande och leder till att de inte ser föremålen som egna entiteter utan ser det jag kallar utställningens diskurs istället. Exempelvis uttryckte majoriteten av intervjupersonerna att kontext till föremålen var viktig men ändå var det få av dem som nådde fram till den kontext de ansåg viktig. Genom denna process försvinner delar av föremåls kontext i förhållandet till besökaren. Museiföremål är komplexa, mobila och stabila samtidigt⁶⁷, men för besökarna plattas föremålen till i Korsvägar och komplexiteten försvinner i utställningens diskurs.

Besökares meningsskapande sker ofta genom att de reflekterar över sina egna liv i förhållande till utställningen. Detta skedde dock oftast i kontakt med delar i utställningen som handlade om Sverige eller Europa; det uppenbarade sig en regional gräns där det som är nära och det som är långt bort skiljs åt. På det sättet pratade mina intervjupersoner om olika utställningsrum vilket visar på olika grupperingar av cultural objecthood.

I utställningen Korsvägar synliggörs en diskurs som har skapats i utställningens rum, detta påverkar besökarnas meningsskapande på olika sätt. Relationen mellan besökare och föremål blir plattare och mindre komplex. Besökare gör mening av kontexten som skapas av museet, och på det sättet styr museet över föremål och besökares upplevelser.

⁶⁷ Bennett, "Civic laboratories", 537.

Referenslista och bilagor

Otryckta källor

”Båtflyktingar”. *Sverige för UNHCR*... Åtkomstdatum 16 maj 2017.

<https://sverigeforunhcr.se/batflyktingar>.

Djuvfelt, Anna. *Etnografiska museet och det koloniala arvet : Om omkodningar av etnografiska museer och deras föremål*, 2015. <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:809533>.

Kåks, Karin. *Stabilitet eller revolution? : Besökarens meningsskapande i utställningen Rötter: En trasslig historia på Kvinnohistoriskt museum*, 2015. <http://umu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:861601>.

”Myndighetsinformation”. *Världskulturmuseerna*. Åtkomstdatum 09 maj 2017.

<http://www.varldskulturmuseerna.se/om-oss/myndighetsinformation/>.

”Rapportering på Regeringsuppdrag”. *Världskulturmuseerna*. Åtkomstdatum 09 maj 2017.

<http://www.varldskulturmuseerna.se/om-oss/myndighetsinformation/rapporter/rapportering-pa-regeringsuppdrag/>.

Världskulturmuseet, (utställningstexter i utställningen ”Korsvägar”, Göteborg, 2016)

Tryckta källor

Ahrne, Göran, och Peter Svensson, red. *Handbok i kvalitativa metoder*. 2., [Utök. och aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber, 2015.

”antropocen - Uppslagsverk - NE”. Åtkomstdatum 11 april 2017.

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/antropocen>.

Bennett, Tony. ”Civic laboratories”. *Cultural Studies* 19, nr 5 (01 september 2005): 521–47. doi:10.1080/09502380500365416.

———. *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Culture (London). London ; New York: Routledge, 1995.

Bergström, Göran, och Kristina Boréus, red. *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 3., [Utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur, 2012.

Billing, Björn. ”Så blev ”antropocen” ett modeord för människans nya tidsålder”. *DN.SE*, 28 oktober 2016. <http://www.dn.se/kultur-noje/sa-blev-antropocen-ett-modeord-for-manniskans-nya-tidsalder/>.

- Boréus, Kristina. "Texter i vardag och samhälle," i *Handbok i kvalitativa metoder*, redigerad av Göran Ahrne & Peter Svensson, . Stockholm: Liber, 2015
- Falk, John H. *Identity and the Museum Visitor Experience*. Walnut Creek, Calif: Left Coast Press, 2009.
- Falk, John H., och Lynn D. Dierking. *The Museum Experience*. Annotated edition. Walnut Creek, CA: Routledge, 2011.
- Foucault, Michel, och Colin Gordon. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Vintage Books, 20.
- Giacomo Del Chiappa, Luisa Andreu, och Martina G. Gallarza. "Emotions and visitors' satisfaction at a museum". *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research* 8, nr 4 (30 september 2014): 420–31. doi:10.1108/IJCTHR-03-2014-0024.
- Insulander, Eva. *Tinget, rummet, besökaren: om meningsskapande på museum*. Doktorsavhandlingar från Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet 7. Stockholm: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete, Stockholms universitet, 2010.
- Knorr-Cetina, Karin. *Epistemic Cultures: How the Sciences Make Knowledge*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999.
- Kvale, Steinar, och Svend Brinkmann. *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur, 2014.
- Latour, Bruno. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: University Press, 2005.
- Lundberg, Bengt, och Per-Uno Ågren. *Historiebilder: om intention och reception i museer*. Papers in museology 3. Umeå: Univ, 1999.
- "museologi - Uppslagsverk - NE". Åtkomstdatum 17 maj 2017.
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/museologi>.
- ola.wong@svd.se, Ola Wong |. "Regeringen förvandlar museer till propagandacentraler". *SvD.se*. Åtkomstdatum 23 maj 2017. <https://www.svd.se/regeringen-forvandlar-museer-till-propagandacentraler>.
- Schreiber, James B., Andrew J. Pekarik, Nadine Hanemann, Zahava Doering, och Ah-Jin Lee. "Understanding Visitor Engagement and Behaviors". *The Journal of Educational Research* 106, nr 6 (02 november 2013): 462–68. doi:10.1080/00220671.2013.833011.
- Vetenskapsrådet. "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning". Vetenskapsrådet. Åtkomstdatum 17 maj 2017.
<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>.

Winther Jørgensen, Marianne, och Louise Phillips. *Diskursanalys som teori och metod*.

Översatt av Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Bilagor

Karta över Korsvägar

Skärmdump av karta över Korsvägar, min studie behandlar A-delen, 2 juni 2017.

<http://korsvagar1.varldskulturmuseet.se/>

